Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Hålroten stabil i Skåne

Gunnar Svensson

Figur 1. Vid Västra Vrams kyrka har hålrot en livskraftig förekomst sedan tidigt 1900-tal. Foto: K.-A. Olsson.

Hålrot *Aristolochia clematitis* som tillhör piprankeväxter (Aristolochiaceae) är en 0,5–1 m hög växt med 5–10 cm stora hjärtlika, långskaftade blad. Den blommar i juli–september med 2–3 cm långa gula, rörformiga blommor med ett övre läppformat bräm (fig. 2). Den sprids via en knölformig jordstam och bildar sällan frukt hos oss. Örten är sällsynt och växer gärna vid stenmurar och är nationellt rödlistad som Starkt hotad (EN) [1].

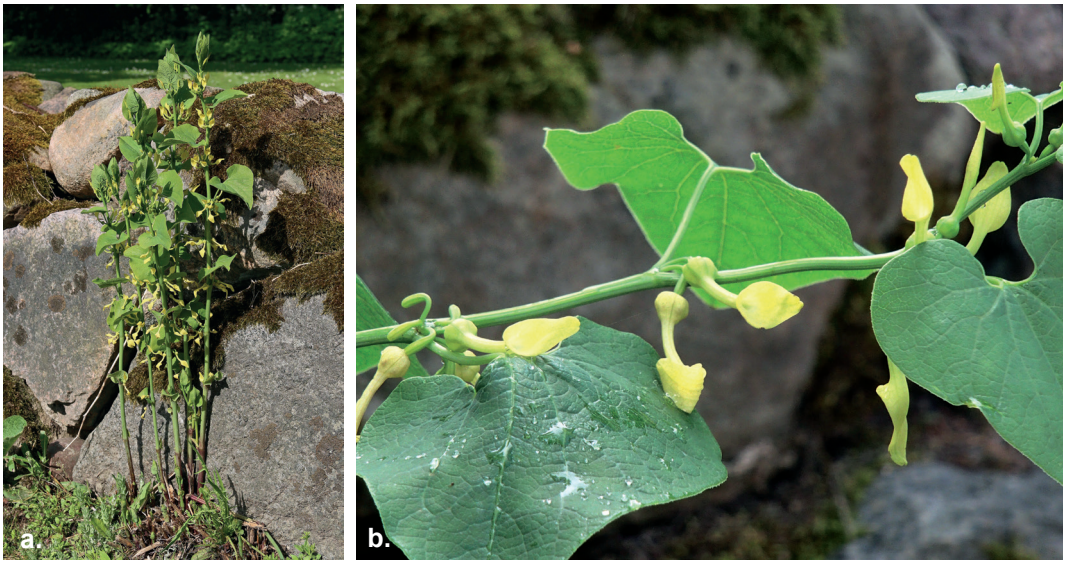
Intressant pollinering

I botten på blommans rör, vilket är försett med små nedåtriktade hår, sitter en sexflikig pistill med sex omogna ståndare fästade runt om. Små flugor, som fritflugor (Chloropidae), lockade av lukt kan krypa ner mot rörets botten och befruktar då den mogna pistillen via medfört pollen. Flugorna kan sedan inte ta sig ut på grund av de nedåtriktade håren. Medan de letar efter en utgång under 1–2 dagar mognar ståndarknapparna och pudrar flugorna med pollen. Flugorna kan sedan ta sig ut, när de små håren samtidigt har skrumpnat, och förhoppningsvis pollinera en annan blomma (fig. 4) [2, 3].

Från medicinalväxt till cancerframkallande

Piprankeväxter (Aristolochia) har använts som örtmedicin sedan antiken. Grekiskans *aristo* = utmärkt och *lokheia* = förlossning antyder att den underlättade förlossningen. Efter att hålroten kom till Norden har extrakt från roten använts mot inflammationer, sår och ormbett. *Radix cava* (”ihålig rot” efter torkning) fanns i svenska farmakopéer 1775–1877 [4].

Extrakt från rot och blad har ingått i våra dagars alternativmedicin på grund av dess inflammationshämmande verkan. Växtens innehåll av

Figur 2. Hålrot. a. Hel planta. Foto: Åke Svensson. b. Blommande skott. Foto: K.-A. Olsson.

aristololsyra bidrar härtill, men tyvärr så har denna även en cancerogen effekt, som kan leda till cancer i njurar och njurbäcken, varför den inte får användas längre inom örtmedicinen [5].

Utbredning och historik

Arten finns naturligt från södra Europa, över Balkan och in i sydvästra Asien. I Norden anses den införd på 1300-talet via klosterträdgårdar. I Sverige förekommer örten sparsamt i Skåne, Södermanland, Uppland och Västmanland [1]. Det första dokumenterade fyndet i Sverige gjordes av Peter Forsskål 1761 vid Helsingborgs fästnings vallar [6, 7]. Fries nämner den på flera ställen i Helsingborg 1835 [8].

Före 1900 är den beskriven från Säbyholm (Lilja 1870), Lunds gamla botaniska trädgård (Fries 1835), Uppåkra kyrkovall (Lilja 1870), Veberöds prästgård (Wahlstedt 1881) och Börringe (Nordström 1896). Under 1900-talets första hälft är arten även dokumenterad från Ystad (enligt Weimarck), Malmö (Sjöbeck 1914) och Svalövs utsädesförenings park (Sylvén 1931). Vid Weimarcks inventering av Skånes flora i mitten på 1900-talet fanns örten kvar på endast 6 lokaler [9]. Under *Projekt Skånes Flora* 1989–2005 noterades den i 8 rutor á 2,5 × 2,5 km [10].

Resultat

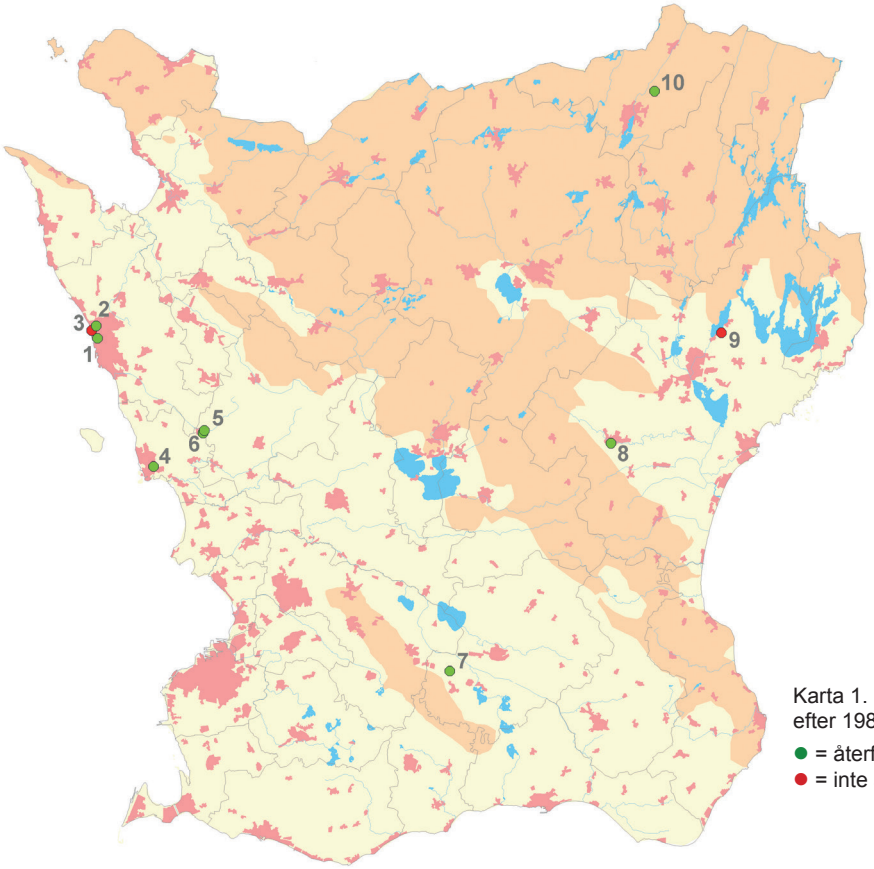
Under 2023 har Göran Nilsson besökt samtliga 10 kända lokaler med hålrot i Skåne och kunde återfinna den i 8 av dessa. Störst antal individer (4 500) fanns på diabaskullen i Sireköpinge, samt på tobaksjorden i Weibullsholm (4 100). Även vid kyrkogården i Everlöv noterades 1 750 plantor. Däremot var det inga återfynd vid Örestadsbacken (norr om Norra Hamnen i Helsingborg) där det numera är bebyggt, eller vid ruderatmarken i Balsvik (Österslöv), där den endast fanns några år efter 1993. (Tabell).

Sammanfattning

Hålrot är en icke inhemsk medicinalväxt som dokumentrades första gången i Sverige i Helsingborgs centrum 1761. Örten har hållit sig stationär där, liksom vid de gamla lokalerna i Everlöv och V. Vram från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (fig. 1). Under senare delen av 1900-talet tillkom ytterligare sju platser, rimligen spridda från olika odlingar. Under 2023 års inventering av arten var den kvar på alla lokaler utom två, där den ena platsen blivit bebyggd. Hålroten verkar klara sig bra där den funnits länge, men det är viktigt att undvika överväxt av buskar och björnbär, och det gäller speciellt på växtens äldsta kända

Tabell: Hålrot i Skåne; lokal, kommun, fyndår, upptäckare, biotop och antal plantor 2023.
(* = K.-A. Olsson, personlig kommunikation, 11 okt. 2023)

	Lokal	Kommun	Fyndår*	Upptäckare*	Biotop	Antal
1	Helsingborg centrum, Himmelsriksgränd	Helsingborg	1761	P. Forsskål	Snårig plantering	57
2	Helsingborg, Stenbocksg./Rådmansg.	Helsingborg	1985	U. Ryde	Kant av busk-plantering	5
3	Helsingborg, norr N. Hamnen	Helsingborg	1985	J. E. Hederås	Bebyggd tomt	0
4	Weibullsholm, Tobaksjorden	Landskrona	1990	J. Kraft	F. d. blomsterfält	4 100
5	Sireköpinge	Svalöv	1964	A. Nilsson	Diabaskulle	4 500
6	Sireköpinge, Rågård	Svalöv	2000	T. Tyler	Banvall	700
7	Everlövs kyrka	Sjöbo	1886	C. Paulsson	Kyrkogårdsmur	1 750
8	Västra Vrams kyrka	Kristianstad	1902	V. Björck	Kyrkogårdsmur	307
9	Balsvik, Österslöv	Kristianstad	1993	T. Nilsson	Ruderatmark	0
10	Bökeberga	Osby	1997	A. Gustafsson	Vägkant vid torp	30

Karta 1. Hålört i Skåne efter 1989.
● = återfunnen 2023
● = inte återfunnen 2023

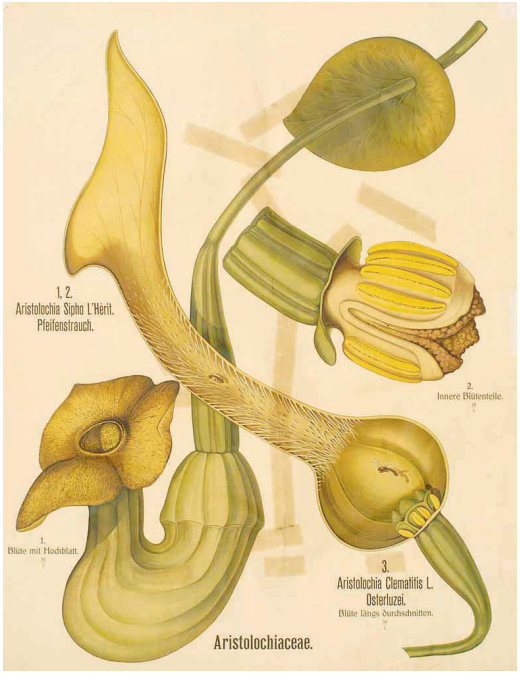

Figur 3. Den klassiska lokalen för hålrot invid Himmelsriksgränd i Helsingborg är kraftigt övervuxen av bl.a. brännässlor och björnbär. Växtplatsen måste snarast röjas om hålroten ska räddas! Foto: K.-A. Olsson.

svenska lokal vid Himmelsriksgränd i centrala Helsingborg (fig. 3). Därutöver måste all bygg- och planeringsverksamhet på dess växtplatser undvikas.

Referenser

1. ArtDatabanken. Artfakta, Uppsala: SLU Artdatabanken.
2. Lindman, C.A.M. 1974. *Nordens Flora*. Wahlström & Widstrand: Stockholm.
3. Oelschlägel, B. et al. 2015. The betrayed thief – the extraordinary strategy of Aristolochia rotunda to deceive its pollinators. *New Phytol. 206*(*1*): 342–351.
4. Lindgren, J. 1918. *Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik*. Lund. Gleerupska Universitets-Bokhandeln.
5. Viidik, A. 2012. Dags att se riskerna med traditionell kinesisk medicin. *Läkartidningen. 109*: 20–21.
6. Johansson, J.T. & Lindell, T. 1994. Från örtabok till Wahlenberg. Historien om svensk kärlväxtfloristik tar sin början. *Svensk Bot. Tidskr. 88*.
7. Johansson, J.T. & Manktelow, M. 2019. Linnénätet i Skåne. *Bot. Notiser. 152*(*4*).
8. Fries, E.M. 1835. *Corpus Florarum Provincialium Sueciae, I, Floram Scanicam* [Floran i Skåne].
9. Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985. *Atlas över Skånes Flora*. Lund.
10. Tyler, T. m.fl. (red). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund.

Figur 4. Hålrot *Aristolochia clematitis* ur Peter, A. 1901, *Botanische Wandtafeln*, t. 61, f. 3.

Observera den snittade blomman med instängda flugor och nedåtriktade hår i blomröret.